

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ
ЗА УМОВ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ

УДК 330.131.7

О.Ф. ЯРЕМЕНКО

Хмельницький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ
КРАЇННОГО РИЗИКУ У МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

У статті досліджуються питання країнного ризику, його змісту, класифікації та методи оцінки. Наводиться аналіз найбільш розповсюджених методів оцінки країнних ризиків, їх переваги та недоліки.

Ключові слова: ризик, країнний ризик, макроризик, мікроризик, експертні методи, економетричні моделі, вбудовані моделі.

О. YAREMENKO

Khmelnytsky National University

FEATURES OF COUNTRY RISK IN INTERNATIONAL BUSINESS

The paper studies the issues of country risk, content, classification and evaluation methods. The analysis of the most common methods for assessing country risk, their advantages and disadvantages.

Keywords: risk, country risk, macro risks, micro risk, expert methods, econometric models, built-in models.

Вступ. Міжнародний бізнес базується на можливості отримання вигод саме з переваг міждержавних ділових операцій, тобто з того факту, що продаж товару в іншій країні або налагодження фірмою однієї країни виробництва в іншій країні, або надання послуг спільно фірмами кількох країн іншій тощо, забезпечують залученням у бізнес сторонам більше переваг, ніж вони б мали, якби вели справу в своїх країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ризик займав в економічній теорії та підприємницькій практиці важливе місце. Дослідженню ризику були присвячені роботи А. Сміта, Дж. Мілля, Й. Шумпетера, Дж. Кейнса, а також сучасних дослідників – Д. Ліндлея, В.Д. Рудашевського, В.В. Вітлінського, Л.Г. Шакунової та інших. Проте питанням країнного ризику в сучасних вітчизняних дослідженнях не приділяється достатньої уваги.

Метою статті є дослідження особливостей оцінки ризиків, пов'язаних зі здійсненням міжнародної діяльності на макрорівні.

Виклад основного матеріалу. Конкретні вигоди міжнародного бізнесу пов'язані з отриманням додаткового прибутку з урахуванням таких факторів, як доступ до зарубіжних ринків робочої сили (ціна, кваліфікація); вихід до родовищ корисних копалин і джерел сировини; прагнення нових ринків збуту; збільшення обсягів виробництва і зниження собівартості виробів (ефект масштабу і крива досвіду); зменшення валютних ризиків.

Все це дозволяє виділити основні риси міжнародного бізнесу:

1. Отримання прибутку міжнародними корпораціями, використовуючи переваги виходу за межі виключно національних кордонів.

2. Підприємці прагнуть використовувати додаткові економічні можливості, що впливають із ресурсних особливостей зарубіжних ринків; місткості зарубіжних ринків; правових особливостей зарубіжних країн; специфіки міждержавних політичних і економічних взаємовідносин, що регулюються відповідними формами міждержавної взаємодії.

3. Міжнародний бізнес суттєво варіаційний залежно від глибини рівня інтернаціоналізації: від разових поставок на зарубіжний ринок до розвинутої структури МНК.

4. Внаслідок інтернаціоналізації будь-якому бізнесу стає максимально доступним глобальний бізнес-сервіс пакету різноманітних послуг: від наукових до фінансових і від транспортних до підбору інтернаціональних колективів.

5. Врахування в бізнесі культурного фактора, тобто сукупності вимог і обмежень, що накладаються культурою даної країни на тих, хто веде в ній бізнес.

6. Глобальний характер міжнародного бізнесу є його найважливішою рисою: він охоплює світову систему інформаційного ділового обміну, світовий фінансовий ринок, глобальну структуру технологічних нововведень тощо.

7. Міжнародний бізнес як система поновлюваних і складно взаємодіючих професійних знань принципово вищого рівня, ніж наявна в будь-якому національному бізнесі.

8. Міжнародний бізнес вбирає найкращі національні зразки, все найкраще у світовій практиці.

9. Інформація — головний стратегічний ресурс, а адаптація — головна стратегічна зброя.

10. Принципова відмінність міжнародного бізнесу полягає в оберненій оцінці внутрішньодержавної ситуації: негативні тенденції в економіці країни (або окремої її галузі) можуть бути оцінені міжнародною фірмою по-іншому, оскільки саме ці тенденції можуть відкрити фірмі додаткові можливості бізнесу.

11. На відміну від внутрішньодержавної конкуренції, міжнародний бізнес може відчувати підтримку своєї держави у боротьбі з конкурентами в багатьох неясних формах.

Все це обумовлює важливість дослідження ризиків із якими стикаються виробники, виходячи на закордонні ринки.

Для подолання невизначеності, з якою стикається бізнес за кордоном, проводиться аналіз ризику країни (country risk). При дослідженні країнного ризику необхідно враховувати взаємозалежність і взаємообумовленість економічних, соціальних і політичних факторів. Усю сукупність країнних ризиків дослідниками пропонується розподіляти на некомерційні (або політичні) та комерційні (рис 1.).

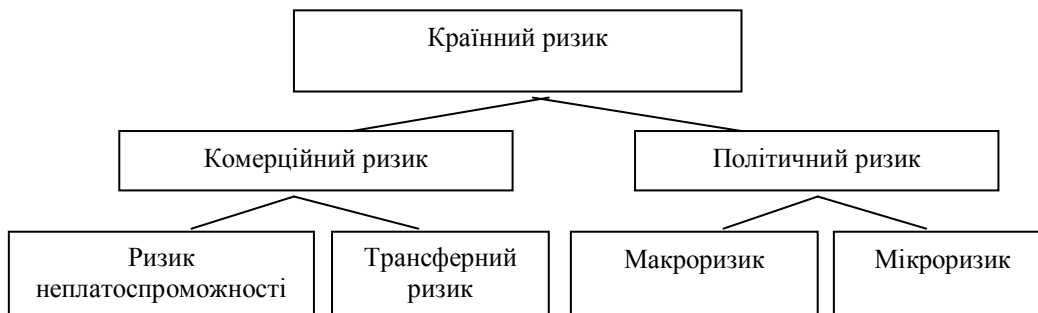

Рис. 1. Види країнного ризику

Останній, залежно від рівня впливу, ділиться на рівні:

1) держави – ризик неплатоспроможності (sovereign risk), асоціюється з наданням позик іноземним урядам;
 2) компаній – трансферний ризик (transferrisk) – ризик того, що при проведенні економічної політики окрема країна може накласти обмеження на переведення капіталу, дивідендів і відсотків іноземним кредиторам та інвесторам [6].

Під політичним ризиком науковцями пропонується розуміти ймовірність фінансових втрат в результаті впливу несприятливих політичних факторів у іншій країні [2].

В. Вестон і Б. Сорож визначають політичний ризик як дію національного уряду, який заважає проведенню ділових операцій, зміні умов угод або призводить до конфіскації власності іноземних компаній. Дослідники політичного ризику розподіляють його на макроризик і мікроризик. При цьому під макроризиком розуміють ймовірність політичних подій, які матимуть вплив на усіх іноземних суб'єктів. Мікроризик – це ризик, який є специфічним для галузі, фірми або проекту.

Ч.Кеннеді запропонував поділ політичного ризику на екстра-легальний і легально-урядовий. Екстра-легальний ризик означає будь-яку подію, джерело якого знаходиться в поза існуючих легітимних структурах країни: тероризм, саботаж, військовий переворот, революція. Легально-урядовий ризик є прямим продуктом поточного політичного процесу і включає такі події як демократичні вибори, що призводять до нового уряду і змін у законодавстві, що стосується торгівлі, праці, спільних підприємств, грошової політики [4].

До кінця 70-х більшість міжнародних фірм обмежували свій аналіз політичного клімату в країні якісними оцінками, проведеними з використанням методів «old hands» («старих знайомих») і «grand tours» («великих турів»). Аналіз проводився не регулярно, а лише в тих випадках, коли вирішувалося питання про нові інвестиції. Якщо політичний ризик здавався занадто високим, інвестиції або не здійснювалися (принцип «go / no go»), або до вартості проекту додавалася «премія за ризик» для врахування високої ймовірності втрат. До того часу, поки не відбувалося значного погіршення ситуації, політичний рейтинг країни не переглядався.

Оцінки політичного ризику за методом «oldhands» представляють собою традиційні звіти, складені фахівцями, що володіють знаннями про відповідну країну і підтримуючими контакти з впливовими і добре поінформованими особами в цій країні (вченими, дипломатами, журналістами, бізнесменами). Головним недоліком цього методу є те, що компанії у великій мірі доводиться покладатися на думку аутсайдерів.

Метод «grand tour» передбачає відвідування групою експертів досліджувану країну і налагодження там контактів з місцевими лідерами, урядовцями та бізнесменами. Негативною рисою цього методу є можливе прикрашання інформації і зайвий оптимістичний прогноз.

Глобалізаційні процеси призвели до обмеження використання традиційних методів оцінки ризику і необхідності розробки нових. На сьогодні найбільш відомими методиками оцінки є рейтинги Moody's Investors Services, Euromoney, Business Environment Risk Intelligence (BERI), FitchIbca, методика агентства «Credit Risk International», The Economist, Political Risk Services: International Country Risk Guide (ICRG) тощо.

Специфічна природа країнних ризиків призвела до необхідності систематичного аналізу як макроекономічних даних, так і залучення деяких суб'єктивних елементів.

Сучасні дослідження існуючі моделі оцінки країнного ризику дозволяють розділити на кілька груп (підходів). Серед них найчастіше виділяють наступні.

Кількісний підхід (моделі PSSI; Ecological Approach; Political System Stability Index; Knudsen's Ecological Approach) до оцінки країнного ризику дозволяє порівнювати країни із різним ступенем ризику, використовуючи єдиний числовий показник ризику, який сумує відносний вплив певної кількості соціально-політичних факторів через сукупність політичних і соціальних індикаторів. Головним недоліком цього підходу є використання вузького визначення політичного ризику, вибір факторів і визначення їх ваги. Ще однією проблемою кількісних методів оцінки є галузева (проектна) орієнтованість більшості країнних ризиків (наприклад політична нестабільність може сприяти розвитку одних галузей і завдавати збитків іншим).

Найбільш якісним методом, на думку Подколзіної І.А. [4], є метод Delphi (Дельфі), за яким на першому етапі аналітики компанії розробляють систему змінних для конкретного випадку, а потім залучають широке коло експертів, які визначають вагу кожної змінної для розглянутої країни. Якісний підхід дозволяє оцінити специфіку

кожної конкретної ситуації. У деяких випадках дослідження різних специфічних елементів, які визначають ситуацію, може бути більш важливим, ніж проведення систематичної кількісної оцінки. Недоліком цього методу, як і усіх експертних методів, є суб'єктивність оцінок.

Інші методи, які є зазвичай кінцевим продуктом багатоступеневого консультативного процесу, до якого може бути залучений або не залучений метод Delphi.

Деякі із цих звітів використовують економетричні дані, але головною їх характеристикою є ранжування значної кількості країн у відповідності до певної логіки аналізу. Сучасною найбільш відомою службою є фірма «BERI» (Business Environment Risk Index). Складання рейтингу країн за рівнем ризику включає в себе кілька етапів: вибір змінних (політична стабільність, ступінь економічного зростання, ступінь інфляції, рівень націоналізації тощо), визначення ваги кожної змінної (максимальна вага має змінна політичної стабільності), обробка показників за методом Delphi з використанням експертної шкали, виведення сумарного індексу, теоретично розташованого в межах від 0 до 100 (мінімальний індекс означає максимальний ризик, і навпаки). За допомогою моделі BERI (Business Environment Risk Index) 4 рази на рік отримують так званий індекс BERI, який застосовується для поточного аналізу економіко-політичної ситуації в будь-якій країні, регіоні чи районі. Його визначають шляхом опитування 100 експертів-фахівців у галузі економіки, соціології, юриспруденції та психології. Вони анонімно відповідають на 15 запитань, які і є оціночними критеріями. Кожне з цих питань має свій максимальна питома вага у відсотках із загальною сумою 100 і оцінюється також у балах, маючи 5 варіантів - від 0 (неприйнятно) до 4. Індекс носить синтетичний характер, тобто включає 15 економічних і гуманітарних чинників. Чим вище кількість набраних балів, тим нижче рівень ризику країни.

Оцінка ризику країни за Economist Intelligence Unit проводиться для 100 країн і базується на чотирьох складових: політичний ризик (22% у загальній оцінці; складається з 11 показників); ризик економічної політики (28%; 27 змінних); економіко-структурному ризику (27%; 28 змінних) і ризик ліквідності (23%; 10 змінних). Отримані чисельні значення ризику, розташовані на шкалі – 0 (найнижчий ризик), 100 (найвищий ризик), конвертуються відповідно в буквену шкалу: А-Е.

Euromoney у своїй моделі оцінки рівня ризику країни використовує оцінки по 9 категоріям: економічні дані (25% в оцінці), політичний ризик (25%), боргові показники (10%), Невиплачувані або реструктуровані в часі борги (10%), кредитний рейтинг (10%), доступ до банківських фінансів (5%), доступ до короткострокових фінансів (5%), доступ до ринків капіталу (5%), дискаунт по форфейтингу (5%). При цьому оцінка політичного ризику проводиться на основі експертних висновків за шкалою від 0 (високий ризик) до 10 (низький ризик). Результуюче значення ризику країни варіюється від 0 (найбільший ризик) до 100 (найменший). Дані числові значення конвертуються в 10 буквених категорій: від AAA до N/R.

Вимірювання рівня ризику кредитоспроможності (більше 135 країн), проведене агентством Institutional Investor (II), побудовано на опитуванні експертів, які виділяють і оцінюють найбільш істотні для ризику фактори. Отримані оцінки зважуються залежно від експерта і усереднюються. Підсумковий рейтинг лежить в числовому проміжку від 0 (дуже висока ймовірність дефолту) до 100 (найменша ймовірність дефолту).

При оцінці суверенного кредитного ризику Moody's Investor Service аналізує як політичну (6 показників), так і економічну (7 показників) обстановку в країні. Отримувані в ході цього процесу оцінки рівня ризику приймають буквено-цифрове значення по 21-символьній шкалою: від AAA до C.

Рейтингова методологія Standart&Poor's Ratings Group (S & P) заснована на результатах прогнозування здатності обслуговувати борги, ймовірності дефолту. Вона включає в себе оцінку політичного ризику (3 фактори) як бажання країни платити вчасно за боргами і економічного (5 факторів) як здатність платити за боргами. Ранжировка країн здійснюється на основі 3-буквеної рейтингової системи: від AAA до D.

Ще однією методикою є визначення рівня ризику країни, яка розроблена Швейцарською банківською корпорацією. За нею аналіз здійснюється у три етапи. На першому проводиться визначення і збір основних показників, їх оцінка та поточний (оперативний) аналіз. На другому етапі здійснюється незалежний прогноз, і за допомогою оцінок результатів першого етапу визначається рівень ризику країни для конкретного району, регіону, держави. Останній етап аналізу полягає у визначенні рівня сукупного ризику країни і рівня кредитоспроможності країни (регіону, району), її фінансової стійкості та ділової активності її суб'єктів.

Найбільш складний, але ефективний підхід розроблений Shell Oil для оцінки можливості розвідки, розробки і переробки нафти у певній країні та його різновиди (моделі Risk Insights, Inc.), що включають формальну специфікацію співвідношень досліджуваних елементів, експертні думки, опрацьовані методом лімітування хибних думок. Головним обмеженням його є витратність.

Серед російських методик комплексної оцінки інвестиційного клімату країни слід виділити розробку компанії «Юніверс». Виділяють три групи інвестиційних ризиків: соціально-політичний ризик, внутрішньо-економічний ризик, зовнішньоекономічний ризик. Кожна група ризиків описується певною кількістю факторів (показників). Значення цих показників оцінюються від 1 – кращі, до 10 – гірші, і визначаються розрахунковим або експертним шляхом в балах, причому кожен з показників в системі оцінки має свою вагу, відповідний його значущості. Кожна з груп ризиків включає близько п'ятнадцяти факторів. Три основні групи інвестиційних ризиків, що виділяються в методиці «Юніверс»: соціально-політичний ризик; внутрішньоекономічний ризик; зовнішньоекономічний ризик.

Усі наведені моделі мають певні переваги і недоліки. Недоліком експертних методів є те, що у них не завжди чітко прослідковуються причинний зв'язок, що викликає труднощі у застосуванні для вирішення специфічних завдань. Економетричні моделі мають недоліком складність забезпечення поточними джерелами даних більшості незалежних змінних, необхідних для аналізу. Вбудовані моделі є витратні, тривалі і географічно обмежені.

Зважаючи на це, оптимальний підхід повинен сполучати кращі властивості кожного із методів і давати можливість вимірювати ризики та інтерпретувати їх відповідно до потреб. Для адекватного аналізу необхідно

проведення докладних досліджень окремих регіонів (або їх груп), врахування ваги кожного регіону, включення регіональних індикаторів в загальну схему оцінки країнних ризиків.

Література

1. Буянов В.П. Управления рисками / Буянов В.П., Кирсанов К.А., Михайлов Л.А. – М. : Экзамен, 2002. – 158 с.
2. Клапків М.С. Питання етимології економічного ризику / М.С. Клапків // Фінанси України – 2001. – № 4. – С. 14–20.
3. Кузнецова Н.В. Управление рисками / Н.В. Кузнецова. – Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2004. – 168 с.
4. Самойлов В. Управление в условиях неопределенности: термодинамический подход / В. Самойлов // Экономические стратегии. – 2003. – № 1. – С. 76 – 82.
5. Подколзина И.А. Проблемы дефиниции и оценки политического риска в зарубежных исследованиях / И. А. Подколзина // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические Науки. – 1996. – № 5. – С. 27–30.
6. Хохлов Н.В. Управление риском : [учебное пособие для вузов] / Н.В. Хохлов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 36 с.

References

1. Buyanov V.P. Upravleniya riskmi / Buyanov V.P., Kirsanov K.A., Mihaylov L.A. – M.: Ekzamen, 2002. – 158 s.
2. Klapkiv M.S. Pitannya etimologii Yiekonomichnogo riziku /M.S. Klapkiv // Flnansi UkraYini – 2001. – # 4. – S. 14-20.
3. Kuznetsova N.V. Upravlenieriskami / N.V.Kuznetsova. – Vladivostok: Izdatelstvo Dalnevostochnoho universiteta, 2004. – 168 s.
4. Samoylov V. Upravlenie v usloviyah neopredeflenosti: termodinamicheskij podhod / V. Samoylov // Ekonomicheskie strategii. – 2003. – #1. – S.76 – 82.
5. Podkolzina I.A. Problemyi definitsii i otsenki politicheskogo riska v zarubezhnyih issledovaniyah. / I. A. Podkolzina // Vestnik Moskovskogo Universiteta. Seriya 12. – Politicheskie Nauki. – 1996. – #5.– S. 27–30.].
6. Hohlov N.V. Upravlenie riskom: Uchebnoe posobie dlya vuzov. / N.V. Hohlov. – M.: YuNITI-DANA, 1999. – 36 s.

Рецензія/Peer review : 26.7.2013 р. Надрукована/Printed :8.9.2013 р.

УДК 658.155

О.П. КИРДАН

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ДІАЛЕКТИКА ТА ЕКОНОМІЧНА ЛОГІКА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Досліджено проблему функціонування податку на додану вартість у працях вітчизняних учених. Проаналізовано зміст публікацій щодо впливу ПДВ на діяльність суб'єктів підприємництва; діючого механізму справляння, можливих напрямів подальшого вдосконалення його адміністрування. Розглянуто суть податку на додану вартість як економічної категорії через дослідження поняття та структури доданої вартості, окреслено історію його становлення. Розкрито порядок формування доданої вартості. Встановлено взаємозалежність між об'єктом оподаткування та доданою вартістю. Проаналізовано способи збору ПДВ та проблеми його застосування.

Ключові слова: податок на додану вартість (ПДВ), додана вартість, непряме оподаткування, економічна ефективність, прибуток, податкова база, методи збору ПДВ.

O. KIRDAN

Pavlo Tychyna Uman state pedagogical university

THE PROBLEM OF FUNCTIONING OF THE TAX ON ADDED VALUE IN THE WORKS OF UKRAINIAN SCIENTISTS WAS INVESTIGATED

The content of varies publications about the influence of the tax on added value (TAV) on subjects of the enterprises activity; functioning mechanism of its arrangement, indemnity and income; the role of given tax in the forming of income base of the budget and possible ways of further improvement of its administration were analyzed. The author said, that in spite of varies investigations of the Ukrainian and foreign scientists some problems on the added value up today have discursive character.

The subject matter of the tax on added value as an economic category through the investigation of the notion and structure of the added value it was defined the history of its foundation was researched. The order of the formation of the added value was defined. The interdependence between the object of the taxing and added value was stated. The ways of the collecting of the TAV and the problems of its implement was analyzed.

Keywords: the tax on added value (TAV), added value, indirect taxing, economic efficiency, taxing base, ways of the collecting of the TAV.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний стан становлення соціально-ринкового способу господарювання потребує розв'язання цілого ряду проблем, пов'язаних із системою оподаткування. У зв'язку з цим необхідним є розкриття економічної суті доданої вартості й, відповідно, податку на додану вартість як сучасної форми непрямого оподаткування. Податок на додану вартість належить до найбільш поширених у світі непрямих податків. Наявність його у складі загальнодержавних податків є обов'язковою умовою членства в ЄС. Сьогодні в економіці існує гостра необхідність розробки критеріїв економічної ефективності його застосування та відповідності впливу на суб'єкти господарювання, дослідження діалектики та економічної логіки формування податку на додану вартість.